

Małgorzata STRZYŻ
Uniwersytet Jana Kochanowskiego w Kielcach

GEPARKI JAKO OTWARTE MUZEA DZIEDZICTWA GEOLOGICZNEGO W PROCESIE PODNOSZENIA ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ TERENÓW ZURBANIZOWANYCH

GEPARK AS THE OPEN MUSEUM OF THE GEOLOGICAL HERITAGE IN THE PROCESS OF INCREASING TOURIST ATTRACTIVENESS OF THE URBANIZED AREAS

ABSTRACT: Geoparks have its established position in the range of the promotion and development of the regions, including towns and cities, on European and global scales. The urbanized space belongs to one of the most transformed environments of the landscape, however, its present state and future directions of introducing changes are not always compatible with the rules of sustainable development. One of the most attractive directions of the development of towns and cities is the increase of its attractiveness through the development of geoparks in the sphere of widely understood tourist destinations. Such innovative form of shaping the urbanized landscape involves many functions of the development, i.e., recreation, education and, at the same time, it generates the exact economical products. 'Kielce Geopark' situated within the administrative borders of Kielce demonstrates the area that has been recently changed into the economically active area and it constitutes one of the most interesting examples of the use of the geopark in order to develop the tourist and recreation functions, moreover, it is to improve the aesthetics of the local space and at the same time to implicate economical effects, which are in accordance with sustainable development of the urbanized space.

KEY WORDS: geopark, tourist attractiveness, urbanized space, landscape, innovation

Wstęp

Zarządzanie na początku XXI w. zasobami środowiska wymaga poszukiwania i wdrażania nowych metod rewitalizujących, takich które stworzą m.in. możliwości skuteczniejszej ochrony środowiska przyrodniczo-kulturowego i nowe miejsca pracy dla społeczności lokalnej. Stworzone systemy ochrony prawnej przyrody, nastawione tylko na obsługę konserwatorską potencjału środowiskowego chronionych obiektów, nie zdają egzaminu w warunkach gospodarki rynkowej. System finansowania central-

nego bądź lokalnego zabezpieczającego wydatki związane z realizacją zaleceń ochroniarskich obiektów prawem chronionych wymaga znacznych nakładów finansowych, które muszą pochodzić z innych sektorów gospodarki lokalnej, regionalnej bądź krajowej. Budowa nowego systemu czynnej ochrony przyrody, opartego o istniejące formy prawnej ochrony przyrody, stanowi nowy sposób aktywizacji zabezpieczenia potencjału środowiskowego. Cenne obiekty geologiczne ze względu na swą stabilność systemową stanowią dobry przykład wdrażania nowego sposobu zarządzania środowiskowego. Tym nowym sposobem mogą być geoparki, które tworzą nową, innowacyjną formę wzmacniającą potencjał środowiskowy danego obszaru m.in. dla potrzeb rozwoju turystyki.

Geoparki stanowią przykład nowoczesnych otwartych muzeów dziedzictwa geologicznego na wolnym powietrzu, takich, w których można poznawać i badać w naturalnych warunkach budowę geologiczną Ziemi na różnych poziomach edukacji i czerpać jednocześnie określone korzyści ekonomiczne, społeczne i kulturowe. W oparciu o rozpoznanie zasobów geologicznych geoparku zwiedzający znajdują nowe interesujące obiekty poznawcze. Poznanie litologii daje wiedzę o genezie danego terenu. Często dziedzictwu geologicznemu towarzyszy dziedzictwo archeologiczne, historyczne, ekologiczne lub kulturowe. Geopark rozwija eksperymentalne metody zachowania dziedzictwa geologicznego. Musi również współpracować z lokalnymi przedsiębiorstwami w celu promowania i wspierania tworzenia nowych, innowacyjnych produktów podnoszących atrakcyjność turystyczną regionu (Strzyż, Śmigieliska 2010).

Geoparki stanowią również ważny fragment geosfery wzbogacającej lokalny i regionalny rozwój ekonomiczny. Jako przestrzeń o dużych walorach litologicznych stanowią potencjał do rozwoju geoturystyki i innych form turystyki specjalistycznej oraz rekreacji (Strzyż 2009; *Perspektywy rozwoju geoparków...* 2010; Strzyż, Śmigieliska 2010).

Istota i kryteria tworzenia geoparku

Pod wieloma względami bogactwo geologiczne Polski jest tak różnorodne jak dziedzictwo wielokulturowych regionów naszego kraju. Współczesny cywilizowany świat państw wysokorozwiniętych dąży do realizacji koncepcji trwałego rozwoju zrównoważonego kładącego duży nacisk na ochronę naturalnych siedlisk zagrożonych gatunków roślin i zwierząt. Stąd ochronie winny podlegać elementy przyrody nieożywionej (abiotycznej), m.in. naturalne formy rzeźby wraz z fragmentami odsłonięć geologicznych. Geochrona powinna być ważną częścią zabezpieczeń wysokiej jakości siedlisk organizmów biotycznych.

Realizacja tak ważnych działań wymaga jednak współpracy międzynarodowej, by możliwe było zbudowanie jednolitego systemu geochrony. Z inicjatywy Międzynarodowej Unii Nauk Geologicznych (IUGS) powstał program Global Geosites, który ma za zadanie inwentaryzację sieci cennych dla dziedzictwa geologicznego geostanowisk krajowych lub transgranicznych. Jednak prace nad tym programem przebiegają

nierównomiernie i bazy danych krajowych, pomimo że winny być tworzone według jednolitych zasad, nie stanowią spójnej całości (Aleksandrowicz 2006) (tabela 1).

Tabela 1

Historia tworzenia geoparków w świecie

Lp.	Miejscowość (instytucja), data	Działanie
1	Rzym, V 1996 r.	II Międzynarodowe Sympozjum ProGEO – Ochrona dziedzictwa geologicznego – koncepcja międzynarodowego rezerwatu geosfery lub litosfery (odpowiednika rezerwatu biosfery MAB UNESCO)
2	Paryż, II 1997 r.	Generalna Konferencja UNESCO – uchwalenie wstępnego programu i budżetu dla potrzeb tworzenia sieci geoparków
3	Paryż, II 1999 r.	Decyzja UNESCO w sprawie przyjęcia nowej kategorii ochrony – geoparku (porównywalny z rezerwatem biosfery MAB UNESCO), który zabezpieczałaby, promowałaby dziedzictwo geologiczne oraz pozwalałaby wzmacniać rozwój ekonomiczny danego regionu
4	Wyspa Lesbos (Grecja), VI 2000 r.	Współpraca w ramach programu Wspólnot Europejskich Leader IIC Rozwój geoturystyki w Europie
5	Paryż, VI 2001 r.	Decyzja Rady Wykonawczej UNESCO – 161 EX/Dec. – wspieranie inicjatyw i promocji obszarów cennych geologicznie jako geoparków
6	Paryż, I 2004 r.	UNESCO Operational Guidelines – wskazanie kryteriów i procedury starań o pomoc ze strony UNESCO w tworzeniu i przyjmowaniu narodowych geoparków do Europejskiej Sieci Geoparków
7	Strasburg, V 2004 r.	Przyjęcie programu Rekomendacja ochrony dziedzictwa geologicznego obszarów o specjalnym geologicznym znaczeniu w Europie przez Radę UE nakazującego m.in. tworzenie sieci geostanowisk i geoparków w państwach UE
8	Pekin, VI 2004 r.	I Międzynarodowa Konferencja UNESCO dotycząca włączenia 17 europejskich i 8 chińskich geoparków do oświatowej Sieci Geoparków UNESCO (Global UNESCO Network of Geoparks)
9	Madonie Geopark (Sycylia) X 2004	Wyznaczenie siedziby dla Europejskiej Sieci Geoparków w Dione (Francja) i dla Globalnej Sieci Geoparków w Pekinie (Chiny)
10	UNESCO, I 2007	Wytyczne dla członkostwa w Globalnej Sieci Geoparków

Źródło: Aleksandrowicz 2006; *Application Guidelines for Membership in the Global Geoparks Network*.

Geoparki zaczęto tworzyć w Europie pod koniec lat 80. z inicjatywy UNESCO; związane to było z poszukiwaniem nowych skutecznych form ochrony przyrody. Potencjał geologiczny rezerwatów przyrody nieożywionej, parków narodowych, parków krajobrazowych, stanowisk dokumentacyjnych, pomników przyrody stanowi podstawę do wzbogacenia danych obiektów w infrastrukturę zabezpieczającą i umożliwiającą eksplorację terenów cennych pod względem geologicznym. Geopark jest formą ochrony łączącą interes ochrony cennych fragmentów litosfery w lokalnej polityce zrównoważonego rozwoju społeczno-ekonomicznego. Kryteria tworzenia geoparków zostały

opracowane przez UNESCO (tabela 2). Obszar, który jest typowany do utworzenia geoparku i poparcia tego faktu przez UNESCO, musi spełniać określoną procedurę nominacyjną przygotowaną w formie wniosku. Podstawą tej procedury jest analiza potencjału środowiskowego wraz ze specjalistycznymi rekomendacjami potwierdzającymi wnioski. W skład formularza nominacji wchodzi:

- 1) identyfikacja obszaru geoparku (państwo, region, powierzchnia, jednostka zarządzająca, administracja państwowa);
- 2) znaczenie naukowe (geneza geologiczna, istotne cechy i wartości budowy geologicznej, załączniki w postaci map, odkrywek, wierceń, profili itp.);

Tabela 2

Kryteria i wytyczne tworzenia geoparków w globalnej sieci regionalnej według UNESCO

Lp.	Kryterium, wytyczne do realizacji w ramach zarządzania geoparkiem
1	Geopark – teren posiadający określoną liczbę cennych geostanowisk (<i>geosites</i>) lub silnie zróżnicowanych formacji geologicznych o wysokich walorach poznawczych, dydaktycznych i badawczych, rzadkich, interesujących form rzeźby terenu, typowych dla danego obszaru i umożliwiających lokalny rozwój ekonomiczny.
2	Geostanowiska – miejsca posiadające własną infrastrukturę techniczną, którą zarządza wyznaczony organ władzy realizujący politykę rozwoju społeczno-ekonomicznego danego regionu.
3	Geopark stymuluje rozwój innowacyjności (geoturystyka, geoprodukty) i ożywia koniunkturę ekonomiczną umożliwiając poprawę poziomu życia mieszkańców regionu.
4	Geopark służy jako pomoc naukowa w edukacji, szkoleniach, badaniach naukowych (edukacji środowiskowej).
5	Geopark wypracowuje, prezentuje i testuje metody zabezpieczeń konserwatorskich dziedzictwa geologicznego. Fakt ten ma swoje uwarunkowania w przepisach prawa krajowego chroniącego cenny potencjał środowiska geologicznego.
6	Geopark pozostaje pod zarządem władz lokalnych, wojewódzkich lub krajowych, które są zobowiązane do finansowego zabezpieczenia go zgodnie z obowiązującymi przepisami prawnymi.
7	Geopark respektuje realizację ochrony stanowisk geologicznych zgodnie z przepisami lokalnymi, krajowymi i międzynarodowymi.
8	Zarządzający geoparkiem musi realizować wytyczne zawarte w planie zarządzania geoparkiem, który to plan winien zawierać diagnozę stanu potencjału środowiska geoparku oraz jego waloryzację dla potrzeb rozwoju społeczno-ekonomicznego regionu.
9	Plan zarządzania geoparkiem winien uwzględniać perspektywiczny rozwój regionu w różnych kontekstach (władze samorządowe i państwowe, biznes, instytucje naukowo-badawcze, jednostki edukacji, społeczności lokalne i in.)
10	Od momentu objęcia geoparku wsparciem UNESCO należy dokonać upowszechnienia tego faktu i informować UNESCO o postępie w rozwoju geoparku.
11	Przy występowaniu do sieci obszarów z Listy Światowego Dziedzictwa lub Rezerwatu Biosfery MAB należy przed złożeniem wniosku o wsparcie przez UNESCO uzyskać zgodę stosownych organizacji, które nadały taki status niniejszemu obszarowi.

3) analiza obszaru geoparku: opis obszaru (położenie, status ochronny, szczegółowa charakterystyka geologiczna, zagrożenia, konflikty środowiskowe, materiały archiwalne) oraz charakterystyka społeczno-ekonomiczna (najważniejsze wskaźniki, uwarunkowania rozwoju, dostosowanie lokalnej strategii rozwoju gminy/miasta);

4) rekomendowanie wniosku przez przedstawicieli jednostki zarządzającej geoparkiem, odpowiedniej instytucji geologicznej, jednostki administracji państwowej, Krajowej Komisji ds. UNESCO.

Przygotowany wniosek przesyłany jest do Krajowej Komisji ds. UNESCO, a następnie do Division of Earth Science UNESCO w Paryżu, gdzie jest szczegółowo analizowany i weryfikowany w terenie. Po uzyskaniu akceptacji geopark jest upoważniony do otrzymania dotacji na wsparcie zagospodarowania turystyczno-dydaktycznego swojego obszaru. Co 5 lat przeprowadzane są audyty związane z realizacją dotacji finansowej UNESCO. Geopark o statusie Geoparku UNESCO może wchodzić do Europejskiej i Światowej Sieci Geoparków (European Geoparks Network i Global UNESCO Network of Geoparks).

Członkowie sieci geoparków są upoważnieni do używania zarejestrowanego logo „europejskiego Geoparku” odznaczającego się określoną marką jakości. Mają także prawo do korzystania ze wspólnych narzędzi promocyjnych (witryna sieci, magazyn itd.) i mają forum umożliwiające znalezienie nowych partnerów dla międzynarodowej współpracy, wymianę doświadczeń i szukanie funduszy z programów UE.

Geoparki w świecie, Europie i Polsce

Wzrost liczby geoparków w świecie w roku 2014 w stosunku do 2006 r. wyniósł ok. 135%, w tym na kontynencie europejskim 44%. W 22 krajach Europy (w 2006 r. było ich 12) nastąpił wzrost liczby geoparków należących do Europejskiej Sieci Geoparków (EGN) do 65 (tabela 3).

Tabela 3

Geoparki Europejskiej Sieci Geoparków w 2014 r.

Lp.	Kraj ^a	Geopark/data utworzenia geoparku
1	Austria (3)	Nature Park Eisenwurzen/2004; Carnic Alps Geopark/2014; Ore of the Alps Global Geopark/2014
2	Chorwacja (1)	Papuk Geopark/2007
3	Czechy (1)	Bohemian Paradise Geopark/2005
4	Dania (1)	Odsherred Global Geopark/2014
5	Finlandia (1)	Rokua Geopark/2012
6	Francja (5)	Reserve Géologique de Haute Provence/2004; Park Naturel Régional du Luberon/2005; Bauges Geopark/2010; Chablais Geopark/2014; Monts d'Ardèche Global Geopark/2014

Tabela 3 cd.

Lp.	Kraj ^a	Geopark/data utworzenia geoparku
7	Grecja (4)	Petrified Forest of Lesvos/2004; Psiloritis Natural Park/2004; Chelmos-Vouraikos Geopark/2014; Vikos-Aoos Geopark/2014
8		
9	Hiszpania (10)	Maestrazgo Cultural Park/2004; Cabo de Gata-Nijar Geopark/2006; Geopark Sobrarbe/2006; Subeticas Geopark/2006; Basque Coast Geopark/2014; Villuercas Iborers Jara Geopark/2012; Sierra Norte di Sevilla, Andalusia/2011; Central Catalonia Geopark/2011; El Hierro Global Geopark (Canary Islands Autonomus Region)/2014; Molina and Alto Tajo Global Geopark/2014
10	Holandia (1)	Hondsrug Geopark/2012
11	Irlandia (3)	Copper Coast Geopark/2004; Marble Ach Caves Global Geopark/2010; Burren and Cliffs of Moher Geopark/2011
12	Islandia (1)	Katla Geopark/2013
13	Niemcy (6)	Vulkaneifel Geopark/2004; Nature Park Terra Vita/2004; Geopark Bergstrasse-Odenwald/2004; Geopark Swabian Albs/2005; Geopark Harz Braunschweiger Land Ostfalen/2005; Geopark Odsherred/2014
14	Niemcy/Polska (1)	Muskau Arch Geopark (Geopark Łuk Mużakowa)/2014
15	Norwegia (2)	Gea-Norvegica Geopark/2006; Magma Geopark/2010
16	Portugalia (4)	Naturtejo Geopark/2014; Azores Geopark/2013; Arouca Geopark/2006; Lands of Knights Global Geopark/2014
17	Rumunia (1)	Hateg Country Dinosaur Geopark/2006
18	Słowenia (1)	Idrija Geopark/2011
19	Słowenia/ Austria (1)	Karavanke/Karawanken Geopark/2013
20	Turcja (1)	Kula Volcanic Geopark/2013
21	Węgry (1)	Bakony-Balaton Global Geopark/2013
22	Węgry/Słowacja (1)	Novohrad-Nograd Geopark/2010
23	Wielka Brytania (6)	North Pennines AONB Geopark/2004; Forest Fawr Geopark – Wales/2005; North West Highlands – Scotland/2008; English Riviera Geopark/2013; GeoMon Geopark – Wales/2010; Geopark Shetland/2012
24	Włochy (9)	Apuan Alps Geopark/2011 Madonie Natural Park/2004; Geological and Mining Park of Sardinia/2007; Rocca di Cerere Geopark/2012; Parco del Beigua/2005; Parco Nazionale del Cilento e Vallo di Diano/2011; Tuscan Mining Park/2013; Sesia-Val Grande Geopark/2013; Adamello Brenta Geopark/2008

^a liczba geoparków w danym kraju

Źródło: <http://www.europeangeoparks.org/aboutGGN/list/in> (30.12.2014).

Geoparki Europejskie wchodzą również w skład Sieci Geoparków UNESCO. Poza nimi do niniejszej sieci należy 47 geoparków z państw pozaeuropejskich (m.in. Brazylia – 1, Chiny – 31, Japonia – 7, Kanada – 2) (tabela 4).

Tabela 4

Geoparki Sieci Geoparków UNESCO (bez geoparków europejskich)

Lp.	Kraj ^a	Geopark/data utworzenia geoparku
1	Brazylia (1)	Araripe Geopark/2006,
2	Chiny (31)	Lushan Geopark/2004; Wudalianchi Geopark/2004; Songshan Geopark/2004; Yuntaishan Geopark/2004; Danxiashan Geopark/2004; Stone Forest Geopark – Shilin Geopark/2004; Zhangjiajie Sandstone Peak Forest Geopark/2004; Huangshan Geopark/2004; Hexigten Geopark/2005; Taining Geopark/2005; Xingwen Geopark/2005; Yandangshan Geopark/2005; Fangshan Geopark/2006; Funiushan Geopark/2006; Jingpohu Geopark/2006; Leiqiong Geopark/2006; Taishan Geopark/2006; Wangwushan-Daimeishan Geopark/2006; Longhushan Geopark/2007; Zigong Geopark/2007; Alxa Desert Geopark/2009; Leye-Fengshan Geopark/2010; Ningde Geopark/2010; Qinling Geopark/2010; Tianzhushan Geopark/2011; Hongkong Geopark/2011; Sanqingshan Geopark/2012; Shennongjia Geopark/2013; Yanqing Geopark/2013; Mount Kunlun Geopark/2014; Dali Mount Cangshan Geopark/2014
3	Indonezja (1)	Batur Geopark/2012
4	Iran (1)	Qeshm Island Global Geopark/2013
5	Japan (7)	Toya Caldera and Usu Volcano Geopark/2009; Unzen Volcanic Area Geopark/2009; Itoigawa Geopark/2009; San'in Kaigan Geopark/2010; Muroto Geopark/2011; Oki Island Geopark/2013; Aso Global Geopark/2014
6	Kanada (2)	Stonehammer Geopark/2010; Tumbler Ridge Global Geopark/2014
7	Korea (1)	Jeju Island Geopark/2010
8	Malezja (1)	Langkawi Geopark/2007
9	Maroko (1)	M'Goun Global Geopark/2014
10	Urugwaj (1)	Grutas del Palacio Geopark
11	Wietnam (1)	Dong Van Karst Plateau Geopark/2010

^a liczba geoparków w danym kraju

Źródło: <http://www.globalgeopark.org/aboutGGN/list/in> (30.12.2014).

Geoparki zajmują się ochroną dziedzictwa geologicznego, m.in. dla potrzeb edukacji i turystyki, przy jednoczesnym kreowaniu rozwoju ekonomicznego regionu. Przykładem takiego geoparku jest Park Kulturowy Maestrazgo (Hiszpania), który znajduje się w centrum południowo-wschodniej części Aragoni i dokumentuje dzieje Ziemi sprzed 200 mln lat. Malownicze (silnie zróżnicowane litologicznie i krajobrazowo) wzgórza i wąwozy El Maestrazgo odwadniane są przez rzekę Guadalupę i jej dopływy. Obszar jest silnie zróżnicowany (wysokość względna dochodzi do 1517 m). Spotkać tu można przepiękne jaskinie ze stalaktytami, stalagmitami i stalagnatami pokrywające nawet dno jaskini (Grutas de Cristal w Molinos). Najcenniejszym fragmentem omawianego tu geoparku jest Park w Alpagó, który może być oglądany ze specjalnych ścieżek.

Miejscami można spotkać unikatowe odsłonięcia trzeciorzędowe (np. Alcorisa, Mas de las Matas, obszary Crivillén i Wyższego Guadalopillo, Sierrie de Borden). Dodat-

kowo 60% powierzchni tego geoparku stanowi obszar Natury 2000, na którym chronione są cenne ekosystemy siedliskowe, m.in. ptaków drapieżnych, lisów, niektórych gatunków drzew iglastych. Przykład niniejszego geoparku uzmysławia, jakim zróżnicowaniem walorów poznawczych, kulturowych i estetycznych odznaczają się geoparki.

W Polsce żaden geopark nie ma statusu geoparku UNESCO. Natomiast status taki uzyskał transgraniczny niemiecko-polski Geopark Łuk Mużakowa (zob. rys. 1). Poważnym problemem rozwoju geoparków w Polsce jest brak uregulowań prawnych w tym zakresie, co świadczy o braku upowszechnienia idei tworzenia tej formy ochrony środowiska. Pierwsza koncepcja utworzenia geoparku w Polsce dotyczyła projektu Geoparku Jurajskiego (2000). Poza tym trwają prace nad projektem Geoparku Kielce, Geoparku Doliny Kamiennej, Geoparku Pienin, Geoparku Kopalni Soli Wieliczka, Geoparku Śnieżnika Kłodzkiego, Geoparku Ślęży, Geoparku Niecki Śródsudeckiej (rys. 1). W latach 2009–2010 powstała koncepcja geoparku krajowego, którego celem byłoby opracowanie stanu dotychczasowych badań w tym zakresie. Koncepcja ta winna wspomóc proces aplikowania istniejących geoparków na terenie naszego kraju do sieci europejskich geoparków (*Perspektywy rozwoju geoparków...* 2010).

Geoparki w terenach zurbanizowanych należą do rzadkości. W Polsce tylko Geopark Kielce i Geopark Kopalnia Soli w Wieliczce są geoparkami występującymi w przestrzeni miejskiej. Geopark Kielce jest jednostką budżetową, która powstała na podstawie uchwały Rady Miejskiej w Kielcach nr XV/268/2003 i rozpoczęła swą działalność 1 października 2003 r. jako Centrum Geoedukacji Kielce. U podstaw statutowych Centrum leżało promowanie walorów geologicznych miasta Kielce w celu rozwoju edukacji i turystyki. Chcąc zintensyfikować znaczenie potencjału geologicznego w tworzeniu promocji i w rozwoju metropolii kieleckiej oraz pragnąc włączyć się do międzynarodowej współpracy w ramach The European Geoparks Network (Europejskiej Sieci Geoparków), dokonano zmiany nazwy na Geopark Kielce.

W skład Geoparku Kielce weszły rezerваты: Kadzielnia wraz z podziemną trasą turystyczną, Wietrznia wraz z Centrum Geoedukacyjnym, Ślichowice (fot. 1–8) oraz projektowany w sąsiedztwie Wzgórza Karczówka Ogród Botaniczny.

Turystyka w terenach zurbanizowanych

Dochody generowane przez turystykę są na tyle znaczące, że można mówić o przemyśle turystycznym, który wytwarza produkt turystyczny (Kaczmarek i in. 2010; Kaczmarek 2012). Im bardziej interesujący będzie produkt, tym większe będzie zainteresowanie potencjalnych turystów atrakcjami turystycznymi Kielc – miasta o gęstości zamieszkania 1833 os./km² (liczba ludności 200 938, pow. 109,45 km² – wg danych z czerwca 2014 r.). Na terenach zurbanizowanych Kielc znajduje się około 35% powierzchni obszarów chronionych. Spośród tych terenów 0,4% stanowią tereny rezerwatów utworzonych w dawnych miejscach eksploatacji surowców (rezerваты: Wietrznia, Kadzielnia, Ślichowice, Karczówka). Tereny te stanowią bardzo ważną część prawidłowo funkcjonującej

Fot. 1. Rezerwat Ślichowice (fot. M. Strzyż)

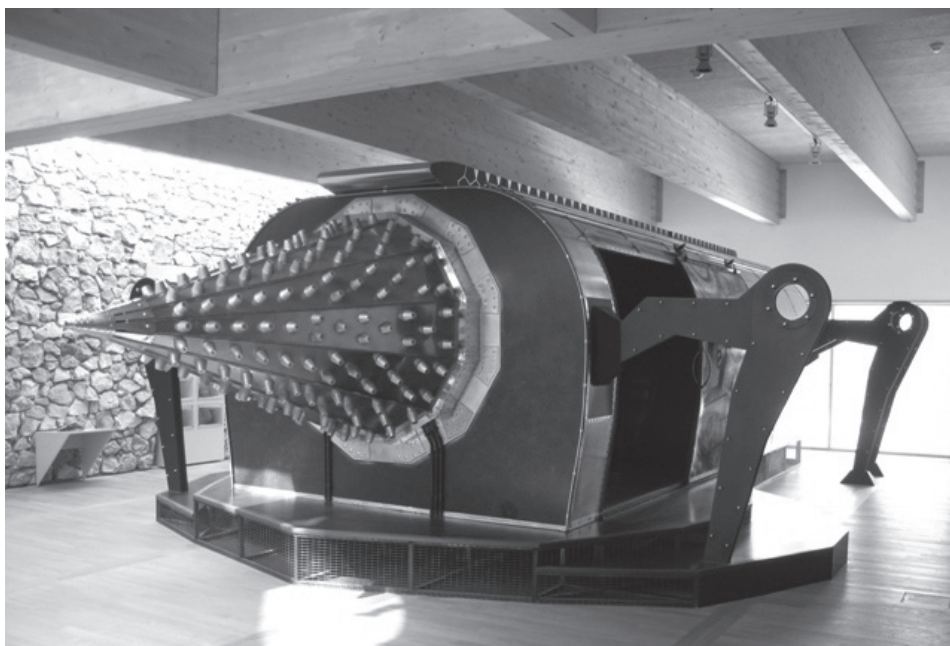
Fot. 2. Rezerwat Karczówka – panorama (fot. M. Strzyż)

Fot. 3. Centrum Geoedukacji Wietrznia (fot. M. Strzyż)

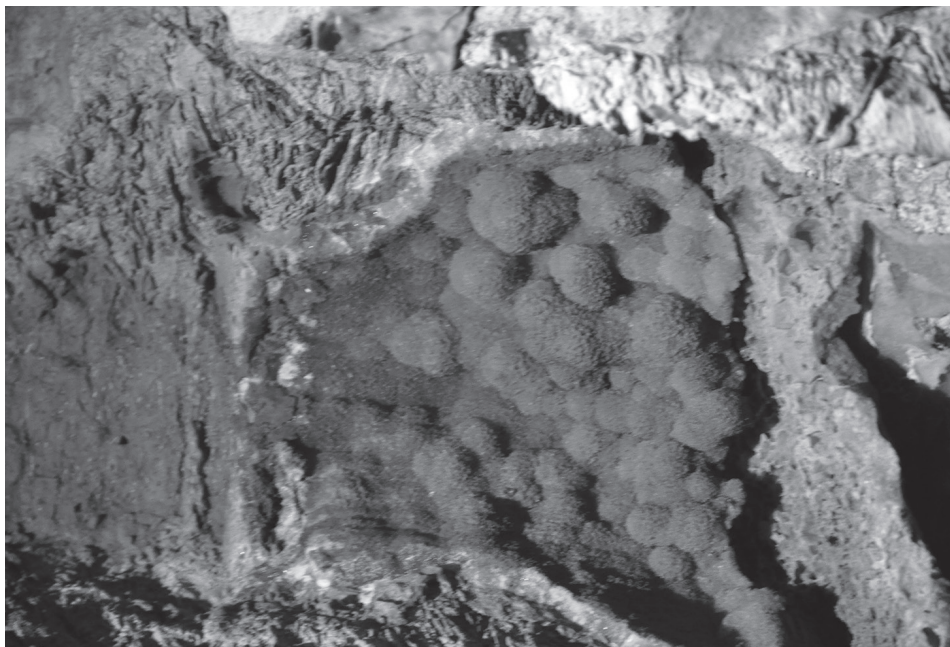
Fot. 4. Centrum Geoedukacji Wietrznia – ekspozycje (fot. M. Strzyż)

Fot. 5. Centrum Geoedukacji Wietrznia – Kapsuła Kino 5D (podróż do wnętrza Ziemi) (fot. M. Strzyż)

Fot. 6. Kadzielnia – zaplecze sceny amfiteatru (fot. M. Strzyż)

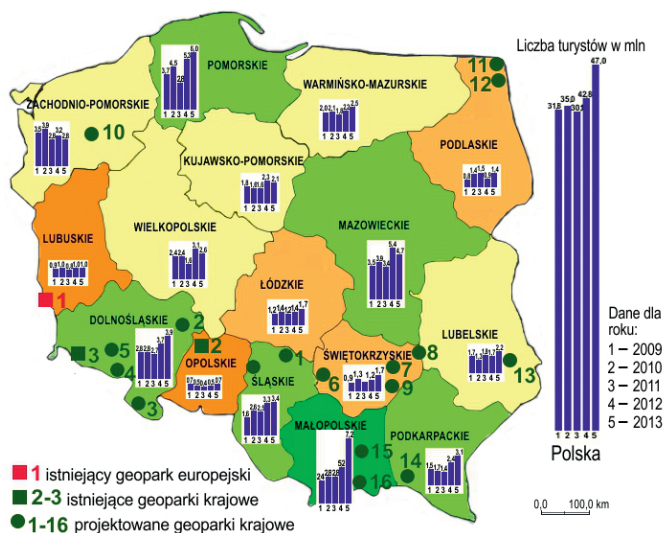
Fot. 7. Kadzielnia – fragment podziemnej trasy (fot. M. Strzyż)

Fot. 8. Rezerwat Karczówka – klasztor (fot. M. Strzyż)

przestrzeni zurbanizowanej i mogą być nowymi elementami funkcjonalnymi miasta podobnie jak ma to miejsce w innych ośrodkach miejskich Polski (Gasidło 2010).

Natężenie ruchu turystycznego na terenie województw Polski w latach 2009–2013 wyniosło prawie 17 mln osób. Największy wzrost nastąpił w Krakowie – prawie o 4,8 mln turystów – a najmniejszy w województwie lubuskim – o 0,2 mln turystów. W województwie świętokrzyskim wzrost ten wynosił 0,8 mln turystów. Znaczny udział w tej liczbie zajmują turyści odwiedzający Kielce. Na 16 województw w 6 brak geoparków. Natomiast w pozostałych 10 województwach w 2013 r. natężenie ruchu turystycznego wyniosło ok. 56,2%. Najwięcej geoparków w Polsce utworzono w województwie dolnośląskim (5) i świętokrzyskim (4) (rys. 1).

Rys. 1. Geoparki a natężenie ruchu turystycznego w poszczególnych województwach w Polsce w roku 2013. Objaśnienia: Istniejące geoparki krajowe: 1 – Geopark Krajowy Łuk Mużakowa (geopark europejski), 2 – Geopark Krajowy Góra Świętej Anny, 3 – Geopark Krajowy Karkonoski Park Narodowy wraz z otuliną. Projektowane geoparki krajowe: 1 – Geopark Jurajski, 2 – Geopark Ślęży, 3 – Geopark Śnieżnika Kłodzkiego, 4 – Geoparku Niecki Śródsudeckiej, 5 – Geopark Rejon Wałbrzycha, 6 – Geopark Kielce, 7 – Geopark Doliny Kamiennej, 8 – Geopark Małopolski Przełom Wisły, 9 – Geopark Łysogóry, 10 – Geopark Polodowcowa Kraina Drawy i Dębicy, 11 – Geopark Jaćwierz, 12 – Geopark Kanał Augustowski, 13 – Geopark Kamienny Las na Roztoczu, 14 – Geopark Dolina Wisłoka, 15 – Geopark Kopalnia Soli w Wieliczce, 16 – Geopark Pieniny

Źródło: opracowanie na podstawie danych GUS za lata 2009–2013 oraz danych Ministerstwa Sportu i Turystyki (Janczak, Patelak 2014).

Geopark Kielce a destynacja turystyczno-rekreacyjna

Kamieniołomy, po eksploatacji surowców skalnych na terenie Kielc, stanowią cenne miejsca przekształceń funkcyjnych mogące zwiększyć atrakcyjność turystyczno-rekrea-

cyjną przestrzeni zurbanizowanej miasta. Zasoby potencjału środowiska przyrodniczo-kulturowego Geoparku Kielce przydatne dla destynacji turystyczno-rekreacyjnej obejmują:

1. Rezerwat geologiczny Kadzielnia (295 m n.p.m.) w południowo-zachodniej części Kielc, w nieczynnym kamieniołomie wapieni. Rezerwat został utworzony w 1962 r. na powierzchni 0,6 ha i obejmuje m.in. malowniczy fragment terenu z ostańcem Skalka Geologów, profil litologiczny kadzielniański, formy krasu powierzchniowego i podziemnego, unikatowe formy w postaci lustra tektonicznego. Obiekt posiada: platformy widokowe z infrastrukturą (oświetlenie, alejki spacerowe, kanalizacja), wyrobisko po dawnym kamieniołomie z naturalnym zbiornikiem, zrewitalizowany amfiteatr, park Kadzielnia, parking samochodowy, jaskiniową trasę podziemną (160 m), ścieżkę edukacyjną z tablicami informacyjnymi, ścieżkę rowerową. Wskazane jest rozszerzenie rezerwatu do powierzchni 2 ha, utworzenie jego otuliny (fot. 6–7).

2. Rezerwat geologiczny Wietrznia im. Z. Rubinowskiego w południowo-wschodniej części Kielc. Powstał w wyrobisku kamieniołomu: Wietrznia, Międzygórze, Międzygórze Wschodnie w dawnym wzniesieniu Wietrznia (312 m n.p.m.). Zajmuje powierzchnię 17,95 ha. Zbudowany z wapieni dewonu zawierających liczne skamieniałości przewodnie: liliowców, ramienionogów, koralowców oraz mułowce dolnego triasu i brekcje wietrzeńskie permu i in. Możliwe wykorzystanie dla potrzeb: edukacyjnych, naukowych oraz turystyczno-rekreacyjnych. Od 2012 r. w kamieniołomie funkcjonuje Centrum Geoedukacyjne Wietrznia (fot. 3, 4, 5) wraz z częścią naukowo-edukacyjną i wystawienniczą.

3. Rezerwat Krajobrazowy Karczówka – część Pasma Kadzielniańskiego z wzniesieniem Karczówka (340 m n.p.m.) – powstały w 1953 r. na powierzchni 26,55 ha (fot. 2). W podłożu rezerwatu występują wapień dewonu okruszczone galeną i ołowiem. W sąsiednich wzniesieniach Dalni i Grabinie występują wapień organodetrytyczne z głownogami, koralowcami, ramienionogami oraz zlepieńce permskie. Doskonały punkt widokowy głównej osi panoramy Kielc. Obiekt zabytkowy – klasztor księży Pallotynów (fot. 8) z figurką św. Barbary z XVII w. wykonanej z unikatowego samorodka galeny. Wskazania: budowa infrastruktury – ścieżki – oraz przegląd i ewentualna wycinka sukcesji roślinności lasu iglasto-liściastego w celu lepszego udostępnienia widokowego. Wykorzystanie dla: turystyki pieszej (czerwony szlak, ścieżka spacerowa). Udostępnienie pozostałości po eksploatacji kruszcowej.

4. Rezerwat skalny im. J. Czarnockiego – pozostałość po kamieniołomie we wzgórzu Ślichowice (303 m n.p.m.) będącym częścią Czarnowskich Gór (Kielce-Czarnów) (fot. 1). Rezerwat częściowy o powierzchni 0,55 ha, chroniący obalony fałd hercyński w skałach wapiennych dewonu o grubości od 8 do 10 m. Jaskinia o długości 11 m, głębokości 5 m. Skamieniałości przewodnie: liliowce, koralowce, małże, ramienionogi, trylobity. Widokowa panorama krajobrazowa na: Łysogóry, pasma – Tumlińskie, Obłęgorskie, Kadzielniańskie, Zgórskie, Pośłowickie, Dymińskie. Infrastruktura: barierki zabezpieczeniowe, ogrodzenie, schody spacerowe, punkty widokowe z ławeczkami, oświetlenie, kanalizacja, tablice informacyjne. Wykorzystanie dla turystyki pieszej

(żółty szlak) i rowerowej. Brak parkingu dla samochodów. Wskazania rozwoju funkcji: rekreacyjnej, turystycznej, edukacyjnej.

Powyższe rezerваты mogą w przyszłości funkcjonować jako otwarte muzea geologiczne, które po właściwym przystosowaniu mogą spełnić kryteria kwalifikacyjne stawiane przed geoparkami. Jednocześnie rezerваты te mogą stać się miejscami rozwoju turystyki pieszej i rowerowej na terenie miasta. Uzyskanie lepszej destynacji turystyczno-rekreacyjnej wymaga również znacznego zwiększenia harmonii ładu przestrzennego terenów zurbanizowanych Kielc oraz dodatkowych działań promocyjno-reklamowych.

Poważnym mankamentem eksponowania walorów potencjału środowiskowego poszczególnych obiektów Geoparku Kielce jest brak powiązania tych obiektów z wybitnymi walorami krajobrazowymi miasta, które w ogóle nie są postrzegane ani właściwie eksponowane. Zarządzający Geoparkiem Kielce całkowicie skupiają się na kreowaniu pojedynczych, niewielkich pod względem powierzchniowym, elementów geologicznych, które bardzo często sąsiadują z chaotycznym otoczeniem. Taki stan rzeczy wywołuje negatywną percepcję u odbiorcy w konsekwencji przekładająca się na negatywną ocenę całego rezerwatu. Chcąc uzyskać lepszy efekt percepcji Geoparku, należy przede wszystkim dokonać przeglądu jego przestrzeni pod kątem lepszej prezentacji walorów krajobrazowych oraz planować i tworzyć kompozycje przestrzenne uwzględniające harmonię ładu przestrzennego określonych fragmentów przestrzeni zurbanizowanej.

Uwagi końcowe

Wzbogacenie atrakcji turystycznych w terenach zurbanizowanych opartych na istniejących walorach przyrodniczych, a szczególnie geologicznych, o dodatkowe elementy wzmacniające struktury przyrodnicze, społeczne i ekonomiczne miasta winno być skutecznym sposobem na przekształcenie przestrzeni lokalnej i regionalnej, w tym szczególnie przestrzeni miejskiej. Wykorzystanie w sposób racjonalny istniejących zasobów środowiskowych, w tym przypadku geologicznych, oraz stworzenie z nich elementów wzmacniających funkcjonowanie inkubatorów (Strzyż 2009) bądź klastrów (Śmigieliska, Żurek 2009) pobudzających rozwój regionalny stanowi nowy, innowacyjny sposób zarządzania potencjałem środowiskowym przestrzeni zurbanizowanej.

Analiza uwarunkowań formalnych leżących u podstaw tworzenia geoparków o statusie europejskim i światowym wykazuje, że w warunkach Polski nie powinno być większych przeszkód do ich tworzenia. Jednak przez ponad 10 lat nie udało się w naszym kraju stworzyć ani jednego geoparku o takim statusie. Należy więc rozważyć, czy przyczyną tego stanu rzeczy w przypadku Kielc nie jest zbyt słabe wyeksponowanie potencjału zasobów geologicznych poszczególnych rezerwatów Kielc oraz brak powiązania ich potencjalnych zasobów z walorami krajobrazowymi miasta.

Bibliografia

- Aleksandrowicz Z., 2006, *Geoparki – nowe wyzwanie dla ochrony dziedzictwa geologicznego*, „Przegląd Geologiczny”, vol. 54.
- Application Guidelines for Membership in the Global Geoparks Network*, <http://www.unesco.org/science/earth/geoparks.shtml> (28.06.2014).
- Gasidło K., 2010, *Kierunki przekształceń przestrzeni przemysłu. Monografia*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice.
- <http://www.europeangeoparks.org/aboutGGN/list/in> (30.12.2014).
- <http://www.globalgeopark.org/aboutGGN/list/in> (30.12.2014).
- <https://d1dmfej9n5lgmh.cloudfront> – czerwiec 2014.
- Janczak K., Patelak K., 2014, *Uczestnictwo Polaków w wyjazdach turystycznych w 2013 roku*, Activ Group Ministerstwa Sportu i Turystyki Łódź, czerwiec 2014 r., [net/msport/ article_attachments/attachments/61074/original/Uczestnictwo_Polak%C3%B3w_w_wyjazdach_turystycznych_w_2013_roku.pdf?1407223970](http://net/msport/article_attachments/attachments/61074/original/Uczestnictwo_Polak%C3%B3w_w_wyjazdach_turystycznych_w_2013_roku.pdf?1407223970) (28.06.2014).
- Kaczmarek J., Stasiak A., Włodarczyk B., 2010, *Produkt turystyczny. Pomysł, organizacja, zarządzanie*, PWE, Warszawa.
- Kaczmarek J., 2012, *Egzo- i endogeniczna gospodarka turystyczna jako przykład kreowania i zarządzania przestrzenią w mieście*, „Studia Miejskie”, nr 7.
- Perspektywy rozwoju geoparków w świetle badań krajobrazowych i regionalnych – teoria i praktyka*, 2010, [red. Strzyż M., Świercz] „Problemy Ekologii Krajobrazu”, t. XXIX.
- Strzyż M. 2009, *Wybrane aspekty rozwoju geoparków regionu świętokrzyskiego*, [w:] *Perspektywy rozwoju geoparków w regionie świętokrzyskim*, red. W. Treła, Z. Złonkiewicz, Kieleckie Towarzystwo Naukowe, Oddział Kielecki PTG, Kielce.
- Strzyż M., Śmigielska M., 2010, *Tworzenie geoparków jako potencjalnych miejsc desygnacji turystycznej*, [w:] *Ekonomiczne drogowskazy współpracy Polska – Rosja (stymulatory i determinanty)*, red. M. Śmigielska, Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, Opole.
- Śmigielska M., Żurek M. 2009, *O procesie powstawania inicjatywy klastrowej „Krainy Miodowo-Mlecznej”. Rekapitulacja działań (2000–2009)*, KOLOT, Kluczbork.

GEOPARKI JAKO OTWARTE MUZEA DZIEDZICTWA GEOLOGICZNEGO W PROCESIE PODNOSZENIA ATRAKCYJNOŚCI TURYSTYCZNEJ TERENÓW ZURBANIZOWANYCH

ABSTRAKT: Geoparki mają swoją ugruntowaną pozycję w zakresie promocji i rozwoju regionów, w tym miast, w skali zarówno europejskiej, jak i światowej. Przestrzeń zurbanizowana należy do najsilniej przekształcanych środowisk krajobrazowych, a zarówno jej obecny stan, jak i planowane kierunki wprowadzenia zmian nie zawsze są kompatybilne z obowiązującymi zasadami zrównoważonego rozwoju. Jednym z atrakcyjniejszych kierunków rozwoju miast jest zwiększanie jego atrakcyjności poprzez rozwój geoparków jako miejsca destynacji turystycznej w szerokim znaczeniu tego pojęcia. Ta innowacyjna forma kształtowania krajobrazu zurbanizowanego łączy w sobie wiele funkcji rozwojowych, w tym m.in. rekreacyjną, edukacyjną a jednocześnie generującą konkretne efekty ekonomiczne. Geopark Kielce, położony w granicach administracyjnych miasta, stanowi jeden z ciekawszych przykładów wykorzystania przestrzeni do niedawna nieaktywnej gospodarczo do rozwoju funkcji turystyczno-rekreacyjnej, poprawy estetyki lokalnej przestrzeni, a jednocześnie implikującej ekonomiczne efekty i na dodatek, zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju, przestrzeni zurbanizowanej.

SŁOWA KLUCZOWE: geopark, atrakcyjność turystyczna, przestrzeń zurbanizowana, krajobraz, innowacyjność